

Jānis Bērziņš

LATVIJAS DEPUTĀTU DARBĪBA I VALSTS DOMĒ (1906. gada 27. aprīlis – 8. jūlijs)

Deviņpadsmitā gadsimta beigās un divdesmitā gadsimta sākumā modernizācijas process Krievijas impērijā un it sevišķi spilgti tās sastāvā ietilpstošajā Latvijas teritorijā aptvēra sabiedriskās dzīves visas galvenās sfēras – ekonomisko, politisko, sociālo un tiesisko. 1905. gada demokrātiskā revolūcija šo procesu ne tikai paātrināja, bet sabiedrībai nesa apskaidribu par pārmaiņu nepieciešamību. Revolūcija attīstījās negaidītā virzienā gan tās vadītājiem un atbalstītājiem, gan pretiniekiem un apkarotājiem. Revolūcija pieprasīja neortodoksālu un neordināru rīcību. Jaunais modernisma pārkārtojumu vilnis Krievijas impērijā sākās tad, kad daži monarhisti sāka saprast, ka tikai sociāli revolucionāri pārkārtojumi var glābt monarhiju. Konstitūcijas un parlamentārisma noliedzēji saprata, ka monarhijas aizsardzības nolūkos nedrīkst ignorēt revolūcijas diktēto attīstības ceļu. Arī daži marksisti no jauna rakursa sāka skatīties uz marksisma teorijas lietošanas iespējām Krievijas impērijā. Revolūcija izsauca sabiedrības, politikas, ekonomikas straujus transformācijas procesus.

1905. gada revolūcijas svarīgākais politiskais rezultāts bija pirmā Krievijas impērijā izveidotā pārstāvnieciskā likumdošanas iestāde – Valsts dome. Tomēr ar Valsts domes radīšanu Krievijas impērijas valsts politiskās iekārtas īstena modernizācija netika veikta.¹ 1906. gada 20. februāra likums sašaurināja 1905. gada 17. oktobra manifesta Valsts domei dotās likumdošanas tiesības. Valsts padomei kā otrai palātai tika dotas tiesības apstiprināt Valsts domē pieņemtos likumprojektus. Izveidotā Valsts padome radīja starpsienu starp tautas priekšstāvjiem – Valsts domes deputātiem un monarhu.

Revolūcija lielu daļu iedzīvotāju bija politiski aktivizējusi, un daudzi bija gatavi darboties, kaut arī bija neskaidrība par sabiedrības un ekonomiskās dzīves tālāko attīstību. Modernizācijas procesa gaita Latvijā bija mazāk prognozējama tās specifiskās attīstības un politiskā stāvokļa dēļ. Izskanēja doma, ka “vecā Krievija ir pagalam” un nav zināms, kas būs tālāk.²

Valsts domes darbība plašu uzmanību izsauca latviešu, vācu un krievu valodā iznākošā presē, un galvenokārt ar tās palīdzību informācija nonāca sabiedrībā. Prese ir galvenais avots, kas atsedz sabiedrības attieksmi pret domes darbību. Šo vēstures avotu nevaram uzskatīt par problēmu visaptverošu, bet cita mūsu rīcībā pagaidām nav.

Valsts domes latviešu deputāti, uzvarējuši vēlēšanu cīņā baltvācu kandidātus, bija devušies uz Pēterburgas Taurijas pili. I Valsts domes atklāšanas dienā – 27. aprīlī, ceturtdienā, Latvijā sabiedrības politiskās aktivitātes nenotika, lai gan valdošās aprindas bija gatavojušās, ka tādas varētu būt: revolūcija turpinājās. Sevišķu satraukumu domes atklāšanas dienā juta Rīgas amatpersonas. Pie daudzām Rīgas pilsētas ēkām bija izkārti karogi, skolās noturēti dievvārdi un pēc tam skolēni palaisti mājās. Pilsētā dežurēja kazaku nodaļas, bet uz ielu krustojumiem bija izvietotas militāras patruļas. Tramvaju staciju bija ieņēmuši militāristi, tika veikti pasākumi, lai novērstu iespējamās demonstrācijas. Pasta pārvalde savu iestāžu darbalaiku bija ierobežojusi pēc svētdienas un svētku dienu kārtības. Dzelzceļa darbnīcu strādniekiem sakarā ar Valsts domes atklāšanu bija piešķirta brīvdiena. Savukārt pašas revolucionārākajās iestādēs – fabrikās un rūpnīcās darbs sākās un norisa netraucēti.³ Sabiedrība pret Valsts domi, bez kādiem politiskiem satricinājumiem, ieņēma nogaidošu attieksmi.

Par I Valsts domes deputātiem no Latvijas etnogrāfiskās teritorijas ievēlēja septiņus pārstāvjus: no Rīgas – zvērinātu advokātu Fridrihu Grosvaldu; no Vidzemes – zvērinātu advokātu Kārli Ozoliņu un zemnieku saimniecības īpašnieku Arvidu Bremeru; no Kurzemes – zvērinātu advokātu Jāni Čaksti, zvērinātu advokātu Jāni Kreicbergu un tirgotāju Dr. Nisonu Kacenelsonu; no Vitebskas guberņā ietilpstošās Latgales – katoļu priesteri Franci Trasunu. Visiem Latvijas deputātiem, atskaitot A. Bremeru, bija augstākā izglītība. Tā, izņemot vienīgo deputātu cittautieti ebreju N. Kacenelsonu, bija iegūta Krievijas impērijas augstskolās (Maskavas Universitāte, Pēterburgas Katoļu garīgā akadēmija). Savukārt N. Kacenelsons bija studējis Berlīnē matemātiku un fiziku, aizstāvējis doktora grādu un strādājis Berlīnes Fizikas institūtā par H. L. F. Helmholca asistentu. Ģimenes apstākļu dēļ pārcēlies uz Liepāju un nodarbojās ar tirdzniecību.⁴ Ievēlētie deputāti, izņemot A. Bremeru, bija plaši pazīstami latviešu sabiedrībā. Visredzamākie bija Rīgas Latviešu biedrības ilggadējais priekšsēdētājs F. Grosvalds un Jelgavas Latviešu biedrības priekšsēdētājs J. Čakste. F. Grosvalds, droši vien tāpēc, ka bija Rīgas Latviešu biedrības priekšnieks un gados visvecākais, nereti sabiedrībā tika uzskatīts par svarīgāko personu starp latviešu deputātiem. Vēlāk gan ir sastopams apgalvojums, ka latviešu deputāti par savu līderi bija izraudzījuši J. Čaksti.⁵ Pazīstams bija arī Rīgas Latviešu biedrības aktīvs darbinieks J. Kreicbergs. Popularitāti Latgales sabiedrībā ar savu darbību kultūras laukā bija

ieguvis Rēzeknes katoļu mācītājs F. Trasuns. Viņš bija “visā Inflatijā ļoti iecienīta persona”.⁶ A. Bremers, kurš bija ieguvis mājskolotāja izglītību, ar pašmācības ceļā uzkrātajām zināšanām lauksaimniecībā un tautsaimniecībā, liekot tās lietā Ļaudonas lauksaimniecības biedrības, Ļaudonas krājaizdevu kases vadīšanā un saimniekojot savā zemnieku saimniecībā, bija izpelnījies atzinību Vidzemes lauksaimnieku vidū. N. Kacnelsons ar eksaktajām zināšanām, demokrātiskajiem uzskatiem un godīgumu bija cienīts Kurzemes ebreju sabiedrībā.⁷

Domes deputāti no Latvijas, izņemot F. Trasunu, vēlēšanās startēja no tā sauktā progresīvā bloka, kas vēlēšanu propagandā pārstāvēja konstitucionāli demokrātiskās idejas. Presē gan atrodamas norādes, ka tikai F. Grosvalds, K. Ozoliņš un J. Čakste ir bijuši Latviešu konstitucionāli demokrātiskās partijas biedri.⁸ Jāsaprot, ka tanī laikā nopietni runāt par profesionāli izveidotu partiju un politiski nobriedušiem partijas biedriem ir priekšlaicīgi. I Valsts domes latviešu deputāti savos politiskajos uzskatos nebija revolucionāri, bet gan politiski mēreni sabiedriski darbinieki, kas revolūcijas laikā, strauji mainoties sabiedriskajai un politiskajai dzīvei, bija gatavi pārstāvēt savu tautu un kaut ko darīt tās labā. Principā šo viņu nostāju atbalstīja tā sabiedrības daļa, kas par viņiem I Valsts domes vēlēšanās balsoja. Konservatīvie latvieši uz vēlēšanām nebija virzījuši savus kandidātus, vēlēšanu laikā bija izteikuši daudz kritisku piezīmju par progresīvā bloka aktivitātēm, bet pēc vēlēšanām, vērtējot viņu darbību, sabiedrībai demonstrēja, ka atbalsta ievēlētos deputātus. Šādu sākotnējo nostāju, domājams, noteica bailes, ka ievēlētie deputāti varētu būt revolucionāri noskaņoti.

Nonākot Valsts domē, latviešu deputāti idejiski pieslējās Krievijas konstitucionāli demokrātiskās partijas deputātu frakcijai, kas domē bija vadošais politiskais spēks. Nebūtu kļūdaini teikt, ka latviešu deputātu saistība ar kadetiem bija diezgan nosacīta. Ir pat norāde, grūti pateikt, vai pamatota, ka A. Bremers un F. Trasuns Valsts domē vēl nogaidīja, kādam politiskajam spēkam pievienoties, jo viņi Krievijas kadetu politikai neuzticējās.⁹ Cik uzticējās pārējie deputāti? Latviešu deputātu politiskais noskaņojums nebija viennozīmīgs. Taču deputātu darbība domē bija vienota. Viņi politiskās aktivitātes savā starpā apsprieda. Vācu prese pat apgalvoja, ka katrs vārds, kas domē izskanēja, ir uzskatāms par visu Latvijas deputātu kopēju uzskatu.¹⁰ Igaunju politiķiem uzturēt šādu vienotību pilnībā neizdevās, jo viņiem domas dalījās pašā svarīgākajā – agrārā jautājumā.

Latviešu deputāti starp domes deputātiem meklēja sabiedrotos, kas atbalstītu domu par Baltijas provinču attīstības savdabību, par to autonomiju jeb, kā vēl teica, pašnoteikšanos jeb pašpārvaldes izveidi un par specifisku agrārā jautājuma risinājumu. Domubiedrus pirmajā jautājumā viņi atrada pie tā sauktajiem autonomistiem.

Starp I Valsts domes deputātiem izveidojās autonomistu grupējums, kurā iegāja latvieši, igauņi, lietuvieši, poļi, ukraiņi u.c. impērijas mazo tautu pārstāvji. Šis grupējums domē bija trešais lielākais: 153 kadeti (43%), 107 trudoviki (23%) un 63 autonomisti (14%).¹¹ Šo dažādo tautību deputātu vidū nebija ciešas sadarbības, tos vienoja tikai viena kopēja problēma – nacionālām nomalēm nepieciešama pašpārvalde, jo tajās dzīves apstākļi ir stipri atšķirīgi no Krievijas rajoniem. Nebija iespējams veikt vienotas reformas, kuras vienlīdz derīgas centrālajām krievu guberņām un impērijas nacionālajām nomalēm. Aktīvi darbinieki autonomistu frakcijā bija Baltijas deputāti J. Čakste un J. Tenisons. Viņi piedalījās pat autonomistu frakcijas programmas izstrādē.¹² J. Čakste savu ieinteresētību Latvijas autonomijas jautājumā bija izrādījis jau 1905. gadā. Jelgavnieks Ž. Jēkabsons atmiņās ir norādījis, ka kādu nakti 1905. gadā J. Čakstes dzīvokli sapulcējušās 17 personas un izstrādājušas programmu ar 15 prasībām Latvijas autonomijai.¹³ Autonomistu deputātu politiskie un sociālie uzskati bija visdažādākie, un viņi pārstāvēja tās frakcijas, pie kurām bija pieslēgušies.¹⁴ Tāpēc apšaubāms ir deputāta F. Grosvalda 23. maijā Rīgā, tiekoties ar vēlētājiem, izteiktais secinājums, ka autonomisti esot viena "riktīga politiska partija".¹⁵

Latviešu deputāti savā darbībā izvirzīja jautājumu par Baltijas autonomijas atzišanu. Autonomijas jautājums tika risināts privātās sarunās starp domes deputātiem un speciālās autonomistu sapulcēs. Par to, ko saprata ar autonomijas jēdzienu, mēs uzzinām no deputātu izteikumiem. Deputāts J. Kreicbergs bija "par Baltijas autonomiju ar plašu pārvaldību, plašām pašnoteikšanās tiesībām".¹⁶ K. Ozoliņš norādīja, ka pašpārvaldes trūkums Baltijas novadā ir sevišķi liels. Te tās nav pat tik daudz kā Iekšējās guberņu zemstēs. Pašpārvaldei jābalstās uz plašiem demokrātiskiem pamatiem, un tai jādod tiesības izdot vietējos likumus.¹⁷ F. Trasuns 5. jūnijā savā runā par agrāro likumprojektu pauda, ka agrāro jautājumu uz vietām var atrisināt tikai autonomijas pārvalde.¹⁸ K. Ozoliņš žurnālistam paskaidroja, ka agrārais jautājums ir cieši saistīts ar pašvaldību, respektīvi, ar autonomijas jautājumu. Pēdējais jāatrisina ātrāk par agrāro.¹⁹ Deputāts F. Grosvalds uz žurnālistu jautājumu, ko viņš domā par Baltijas autonomiju, atbildēja, ka viņš ir par "plašu pašvaldību ar latviešu valodu", bet tādu autonomiju kā poļu deputāti viņš neatbalsta.²⁰ Te izpaudās vēsturiskās valstiskās tradīcijas. Latviešu deputātiem uzskati par autonomiju bija ne tikai pieticīgāki par poļiem, bet arī kaimiņiem lietuviešiem. Lietuvieši presē publicētajā autonomijas projektā bija norādījuši uz Krievijas valsts nedalāmību, pilnīgām nacionālajām tiesībām un pašnoteikšanos. Par vadošo lietuviešu apvienību plānots Viļņā izveidot senātu, kura kompetencē atrastos tiesu, vietējās pašvaldības, tautas izglītības, vietējo iedzīvotāju finanšu un saimniecības jautājumi.²¹

Latvijas deputātiem visciešākā sadarbība domē bija ar Igaunijas teritoriju ietverošās Vidzemes un Igaunijas guberņas deputātiem. Tas izskaidrojams gan ar ļoti līdzīgo attīstības vēsturi, gan Vidzemes guberņas administratīvo dalījumu, kurš ietvēra Dienvidigaunijas un latviešu apriņķus. No Vidzemes guberņas Igaunijas daļas par I Valsts domes deputātiem bija ievēlēti Janis Tenisons un Oskars Rütli. Igaunijas guberņu pārstāvēja Kārlis Hellāts, Augusts Lubi un krievu tautības deputāts Pāvels Papčinskis.²²

No Lietuvas deputātu vidus sadarbība galvenokārt norisa ar Kauņas guberņu pārstāvošajiem deputātiem. Kauņas guberņā par lietuviešu domniekiem bija ievēlēti elektrotehniķis Josifs Kubilis, lauksaimnieks Josifs Sabalis, lauksaimnieks Lavrentijs Lopass, zvērināta advokāta palīgs Leontijs Bramsons, zvērināts advokāts Česlavs Miļvuds un katoļu priesteris Vikentijs Jarulaitis.²³ No Viļņas un Suvalku guberņas, kuras aptvēra lietuviešu etnogrāfisko teritoriju, vēl bija ievēlēti astoņi Valsts domes deputāti. Latviešu, igauņu un lietuviešu deputāti, pieslejšoties autonomistu grupai, ciešāku saistību tomēr juta savā starpā. Šie deputāti Pēterburgā 14. jūnijā sapulcējās uz privātu apspriedi un nolēma turpmāk stingri turēties kopā.²⁴ Darba gaitā drīz vien radās doma izveidot īpašu Baltijas 18 deputātu grupu.²⁵ Tādā gadījumā Baltijas deputātu grupa būtu otra lielākā nekrievu deputātu grupa tūlīt pēc poļiem. Ātrā I Valsts domes padzišana šos nākotnes ciešākus politiskās sadarbības plānus izjauca.

I Valsts dome darbojās 72 dienas. Par tās darbību Latvijas sabiedrību plaši informēja prese, sniedzot ziņas gan par monarha troņa runu, gan deputātu sagatavoto adresi uz to, gan par valdības 13. maija deklarāciju, kura uzstājās pret muižnieku zemes piespiedu atsavināšanu, pret politisko apcietināto amnestiju un ministru atbildību domes priekšā. Informācija tika sniegta arī par Valsts domes pieņemto rezolūciju, kurā izteica neuzticību valdībai un pieprasīja to nomainīt ar citu, kurai dome uzticētos. Prese plaši atreferēja deputātu runas, sniedza atsevišķus komentārus par deputātu darbību.

I Valsts domes likumdošanas panākumi bija trūcīgi. Vienīgais likumprojekts, kuru domē iesniedza valdība un kas izgāja visu pieņemšanas procedūru, bija par pārtikas palīdzību. Dome pieņēma deklaratīvu likumu par nāves sodu, taču tas tālāku virzību neguva.²⁶ Dome sevi praksē neparādīja kā likumdevējs, bet gan kā Krievijas impērijas pašu aktuālāko jautājumu apspriešanas forums. I Valsts domes sēdes pēc galvenās apspriestās tematikas iedalāmas četrās lielās grupās:

- 1) domes struktūra, tiesības un attiecības ar citām valsts iestādēm;
- 2) Krievijā esošais politiskais režīms, personas tiesības, vārda, preses un sapulču brīvība, pilsoniskā vienlīdzība, amnestijas nepieciešamība visiem politiskajiem apcietinātajiem. Vislielākais pieprasījumu skaits valdībai tika iesniegts tieši par šo sadaļu;

- 3) visplašāk apspriestā – agrāro jautājumu tematika;
- 4) domes komisijas atskaite par 1906. gadā no 1. līdz 3. jūnijam notikušo grautiņu Belostokā un šī notikuma apspriešana.

Latvijas deputāti galvenokārt piedalījās to problēmu apspriešanā, kas, pēc viņu uzskatiem, bija visaktuālākie Baltijas ekonomikas un sabiedrības attīstībai. Latvijas deputātu līdzdalība, apspriežot pirmās grupas jautājumus, bija niecīga. Vienīgi F. Grosvalds uzstājās debatēs par Valsts padomes lietderību. Bet par to vēlāk, analizējot katra deputāta devumu.

Apspriežot atbildi uz troņa runu, 30. aprīļa domes sēdē pirmo reizi no Latvijas deputātiem uzstājās Latgales deputāts F. Trasuns: “Mēs esam aizmirsuši par soda vienībām, mēs aizmirsām par nagaikām, par krievu tautas kaunu, kas staigā pa cilvēku (mužiku) mugurām! Es esmu atbraucis tieši no tās guberņas, kur soda vienības darbojas. Zemnieki noplūst ar asinīm, viņus sit bez kādas vainas.”²⁷ Viņš prasīja atbildē uz troņa runu ievietot prasību par visu soda vienību atsaukšanu un karastāvokļa atcelšanu.²⁸ J. Čakste par šo jautājumu domē neuzstājās, taču, kā ziņoja vācu avīzes, arī uzskatīja, ka karastāvoklis jāatceļ un soda ekspedīcijas jāizved.²⁹ Valsts dome nevarēja panākt, lai karastāvokli atceltu. Pamatlikums šādas tiesības bija devis vienīgi monarham. Latviešu un igauņu deputāti šī Baltijā sevišķi aktuālā jautājuma risināšanā nolēma rīkoties atsevišķi no pārējo guberņu deputātiem un lūdza, lai viņu pārstāvjus pieņem iekšlietu ministrs P. Stolipins. 21. jūnijā iekšlietu ministrs pieņēma Baltijas deputātus J. Tenisonu un J. Kreicbergu. Sarunas ilga pusstundu, un to galvenais jautājums bija karastāvokļa atcelšana Baltijā.³⁰ “Rigasche Rundschau” savā slejā, lai pievērstu lasītāju lielāku uzmanību šim notikumam, atzīmēja, ka šie deputāti “kategoriski prasa” karastāvokļa atcelšanu.³¹ Tas bija kārtējais pārspilējums. Deputāti savu attieksmi pret karastāvokli motivēja ar to, ka tas Baltijā tikai saasina tautas kaislības, noved pie pārpratumiem, revolucionārām parādībām un apgrūtina mierīgo iedzīvotāju dzīvi.³² P. Stolipins piekrita, ka ar karastāvokļa izsludināšanu Baltijā iedzīvotāju nomierināšana nav panākama. Ir nepieciešamas reformas, taču karastāvokli nevar atcelt, jo jā rūpējas par kārtību un mieru. Iekšlietu ministrs informēja deputātus, ka viņš vēlas Baltijā izveidot “pārspriedēju sapulces”, kurās piedalītos visu kārtu un šķiru pārstāvji. To uzdevums būtu apspriest un vienoties, kā mierīgi turpināt sadzīvi Baltijā, kur tagad tautību un šķiru naidis ir sasniedzis augstāko pakāpi. P. Stolipins norādīja, ka Baltijas vācu muižnieki sūdzas, ka, ja valdība nesaglabās karastāvokli, tad viņiem būs jāatstāj Baltija.³³ Deputāti ministram paskaidroja, ka pret šādu muižnieku nodomu viņiem nav iebildumu, taču viņi domā, ka tā tomēr nenotiks.³⁴ Ministrs turpināja baltvāciešu aizstāvības tēmu, sakot, ka tagad vācu muižniekiem Baltijā esot daudz jācieš. Uz to gan deputāti iebilda, ka

tagad zemnieki cieš no karastāvokļa, viņiem ir jādod soda ekspedīcijām šķūtnieki, uzturs zirgiem un pārtika cilvēkiem. Iekšlietu ministrs neatbalstīja arī J. Tenisona ierosinājumu izveidot Baltijā tautas miliciju. Saruna beidzās ar ministra apsvērumu, ka karastāvokli atcels tikai tad, kad tas būs iespējams, un vispirms Igaunijā, tad Vidzemē un tikai pēc tam Kurzemē.³⁵ Baltijas deputātu izteiktā sāpe valdībā nekādu atbalstu nesaņēma.

I Valsts domes darba laikā turpinājās revolūcija, un 1906. gada vidū neviens pat nevarēja būt pārliecināts, ka tā neatgūs iepriekšējo vērienu. Tāpēc revolucionārās kustības ietekme vērojama arī domnieku darbībā. Sabiedrībā ļoti aktuāls kļuva jautājums par apcietināto revolucionāru amnestiju. To pieprasīja revolucionāri, un to atbalstīja domes vadošais politiskais spēks – kadeti, kuri, lai saglabātu savu politisko prestižu sabiedrībā, kuras liela daļa bija par amnestiju, domē izvirzīja šī jautājuma apspriešanu. Kadetu partijas redzamākajiem deputātiem juristiem, tāpat lielākajai deputātu daļai labi bija zināms, ka amnestijas tiesības Pamatlikums dod vienīgi monarham. Dome varēja tikai lūgt monarhu izsludināt amnestiju. Tomēr lielākā daļa deputātu nevis izteica šādu lūgumu, bet amnestiju pieprasīja. Šinī sakarībā pakavēsīmes, kā par šī jautājuma nostādni atmiņās rakstīja kadetu partijas CK loceklis – viens no redzamākajiem partijas politiķiem V. Maklakovs. Viņš pieminēja tieši F. Trasuna uzstāšanos 30. aprīlī, kad deputāts no tribīnes pateica, ka “mēs varam prasīt amnestiju un mums to vajag prasīt”. Domes sēdes vadītājs pārtrauca F. Trasunu: “Vai nevar izvairīties no vārda “prasīt”? Es uzskatu to esošajā jautājumā par neatbilstošu.” Taču deputāti no vietām sauca, ka tieši vajag prasīt, un aplaudēja F. Trasuna teiktajam.³⁶ Stenogrammu publikācijā gan teikts, ka F. Trasuns ierosināja atbildē uz troņa runu ierakstīt, ka mēs izsakām “prasību nekavējoši atsaukt visas soda nodaļas un atcelt karastāvokli”. Par amnestiju stenogrammā nekas netiek teikts.³⁷ Ja arī atmiņās ieviesusies kļūda, tad tomēr jāsecina, ka F. Trasuna runa ir bijusi tik iespaidīga, ka palikusi atmiņā ievērojamajam Krievijas advokātam un politiķim V. Maklakovam. Jāatzīmē, ka izcilu oratoru I Valsts domē nebija mazums. Amnestijas jautājums, kā rakstīja prese, bija politiski aktualizēts: pietika “pateikt vienu vārdu “amnestija”, lai visa Taurijas pils zāle nodrebētu no uztraukuma”.³⁸ Šādā situācijā tikai retais deputāts domē uzdrošinājās uzstāties pret amnestijas prasību. Pēterburgas speciālkorespondents latviešu presei ziņoja, ka J. Kreicbergs paudis, ka visi latviešu deputāti ir par amnestiju.³⁹ Taču arī dažiem mūsu deputātiem, to neafišējot no domes tribīnes, bija atšķirīgi uzskati. F. Grosvalds atzina, ka viņš nebūt negrib, lai visus revolucionārus amnestētu. Amnestija esot nenoteikts jēdziens, un, ja atbrīvojot “tīros politiskos” (cietumos esošos revolucionārus, kas nebija apcietināti par slepkavībām, dedzināšanām un citām

vardarbībām. – J. B.), viņš esot par amnestiju.⁴⁰ Latvijas sabiedrībā nostāja pret amnestiju arī nebija viennozīmīga. Revolucionāri, to atbalstītāji un līdzjutēji pieprasīja visu revolucionāru amnestiju. Taču bija arī amnestijas pretinieki. Nerunāsim par valsts administratīvās varas pārstāvjiem un galēji konservatīvi noskaņotajiem iedzīvotājiem ar baltvāciešiem priekšgalā. Pret amnestiju uzstājās tie sabiedrības daļas pārstāvji, kas bija cietuši no revolucionārās kustības. Un ne tikai. Prese ziņoja, ka Baltijas novada sabiedrības mērenākā daļa vēlas, lai, risinot amnestijas jautājumu, ņemtu vērā prātīgi domājošo iedzīvotāju intereses, kas cietuši no revolucionārās darbības fanātiķu terora.⁴¹

Valsts domē maijā notika asas debates par nāves soda atcelšanu. Šīs problēmas risinājumam, saņemot informāciju no preses, līdzi sekoja Latvijas sabiedrība. Arī te iedzīvotāju vidū nebija viennozīmīgi uzskati. Tika atzīmēts, ka Valsts domē deputāti apsprieda tikai tos gadījumus, kuros cilvēkus sodīja karatiesas, bet nebūt nerunāja par tiem upuriem, kas revolūcijas laikā mirst no bumbām, brauņņiem un nažiem.⁴²

F. Trasuns 5. jūnijā debatēs, runājot par pilsoņu vienlīdzību, ar ironiju izteicās par grāfa P. Heidena apgalvojumu, ka zemniekiem esot dažas privilēģijas, kuru neesot muižniekiem. F. Trasuns paskaidroja, ka viņš pats ir cēlies no zemniekiem un tāpēc var teikt tikai to, ka zemnieki labprāt mainītos ar muižnieku privilēģijām, taču viņš nezina, vai muižnieki būs ar mieru savas mainīt uz zemnieku privilēģijām.⁴³

Grāfs Heidens uzskatīja, ka F. Trasuns viņu tādā veidā no domes tribīnes izsmej. 6. jūnija sēdē F. Trasuns turpināja domu par privilēģijām un norādīja, ka nevar saukt par privilēģijām to, kā cilvēkam nav: zemnieki ir tik tālu ierobežoti ne tikai savās privilēģijās, bet pat savās dabiskajās tiesībās. Deputāts paskaidroja: “Ir gan zemniekiem privilēģijas, tikai viņām ir pavisam otrāds raksturs; ir privilēģijas un ļoti daudz nospiedošu privilēģiju: zemniekiem jālabo ceļi – ne tikvien tie, kuri ved caur zemnieka zemi, bet arī tie, kuri iet caur muižu zemēm; zemniekiem jādod pajūgi un zirgi ierēdņiem, kuri nekalpo zemniekiem, bet visai valstij; zemniekiem nav tiesības iestāties ne augstākajā, ne vidējā mācības iestādē bez pagasta sapulces lēmuma, bez zemnieku sabiedrības atļaujas; zemniekiem pēc savas gribas nav tiesības rīkoties ar savu zemi, neskatoties uz to, ka viņi zemi izmaksā. Zemniekiem trūkst pat viens no visdabiskākajiem likuma nosacījumiem – taisnības. Zemnieku privilēģijas gan laikam pastāv tikai tur, ka viņus var pērt, var apspiest, un nekādas atbildības viņi ne no viena nevar prasīt. Un tamdēļ es nevaru piekrist domām, ka zemniekiem ir privilēģijas, kuru nav muižniekiem, un pilnīgi pievienojos tam, ka visas privilēģijas jāiznīcina.”⁴⁴ F. Trasuns, nepiesaucot nekādus politiskos atzinumus, savus secinājumus balsta uz Krievijas feodālo atpalcību, kas neļauj ne tikai cilvēka personībai mūsdienīgi attīstīties, bet pat dzīvot.

Latvijas deputātiem, kas vēlēšanu cīņā bija startējuši zem konstitucionāli demokrātiskās partijas lozunga un domē savas politiskās cerības galvenokārt saistīja ar Krievijas konstitucionāli demokrātiskās partijas deputātu frakcijas aktivitātēm, tomēr krievu kadetu piedāvātais agrārā jautājuma risinājums, izteikts 42 deputātu iesniegtajā agrārajā likumprojektā (“42 projekts”), nebija pieņemams. Tāpat nepieņemams izrādījās arī otrais domē apspriestais 104 trudoviku grupas deputātu likumprojekts. Abi šie likumprojekti paredzēja izveidot “valsts zemes fondu”, no kura zemi izdalītu bezzemniekiem un sīkzemniekiem. Abi projekti zemi paredzēja nodot lietošanā, bet ne īpašumā. Kadetu likumprojekts pieprasīja šajā fondā ietvert valsts, apanāžas, klosteru un daļu muižnieku zemes. No muižniekiem zemi bija paredzēts izpirkt par tirgus cenu.

Trudoviki izvirzīja prasību pēc zemes nacionalizēšanas. Zemi ņemt no valsts, apanāžas, klosteru un “darba normu” pārsniedzošās īpašnieku zemes, ieviest nolīdzinošu darba zemes lietošanu. Trudoviki paredzēja bezzemniekiem un sīkzemniekiem zemes gabalus piešķirt pēc “darba normas”.⁴⁵

Agrārais jautājums I Valsts domes deputātos izsauca vislielāko uzmanību, jo 19. gadsimta beigās Krievijā no 125,6 milj. cilvēku 93,7 milj., t.i., 75%, bija nodarbināti lauksaimniecībā.⁴⁶ Latvijā šis rādītājs bija mazāks, tomēr ievērojams: no 1 milj. 929 tūkst. iedzīvotāju 1 milj. 133 tūkst., t.i., 59%, bija nodarbināti lauksaimniecībā.⁴⁷

Tāpēc arī Latvijas domniekiem tas bija viens no svarīgākajiem darbības uzdevumiem. Latvijas lauksaimniecībā bija strauji attīstījusies kapitālistiskā ražošana, bet reizē agrārās saimniecības izaugsmi kavēja no viduslaikiem saglabājušās attiecības. Agrārā jautājuma risinājuma neatliekamību un sarežģītību noteica arī ļoti lielais bezzemnieku skaits. 19. gadsimta 80. gadu sākumā Vidzemē un Kurzemē no lauksaimniecībā nodarbinātajiem 70–75% bija bezzemnieki.⁴⁸

Par agrāro jautājumu no septiņiem Latvijas teritorijas deputātiem domē neuzstājās vienīgi F. Grosvalds, savukārt F. Trasuns pat divas reizes kāpa tribīnē. Pēc izskanējušo runu satura var domāt, ka deputāti savā vidū Baltijas agrāro jautājumu bija iepriekš apsprieduši, savas uzstāšanās saskaņojuši un centās ar Baltijas agrārjautājuma atšķirīgo stāvokli Krievijas impērijā un tā risināšanas ceļiem iepazīstināt pārējos domes deputātus. Ne velti pārkaitinātie konservatīvie baltvācieši savos preses izdevumos rakstīja, ka visas latviešu deputātu uzstāšanās veidotas pēc līdzīgas struktūras.⁴⁹

16. maijā Valsts domē par agrāro jautājumu pirmo reizi uzstājās latviešu deputāts F. Trasuns. Iespējams, tas bija pārdomāts Latvijas deputātu solis: iepazīstināt domi ar agrāro jautājumu latviešu etnogrāfiskajā teritorijā, sākot ar stāvokli Latgalē, kur tas bija līdzīgs impērijas centrālajām guberņām. Izvirzot vairākus jautājumus, par

kuriem dažas dienas vēlāk runāja pārējie latviešu deputāti, F. Trasu-
na galvenā izteiktā doma – zemes trūkums Krievijā un Latgalē nav
vienīgais zemnieku nabadzības cēlonis, bet tas nāk no šņoru zemes
izmantošanas kārtības. Ja šo kārtību nelikvidēs, zemnieki vienmēr
cietīs nabadzību. Šī zemes lietošana nosaka, ka Latgalē ir trīslauku
sistēma, kamēr Kurzemē un Vidzemē, kur ir viensētas saimniecības,
ir sešu un septiņu lauku apstrādāšanas sistēma.⁵⁰

Latviešu deputāti J. Kreicbergs un K. Ozoliņš nākamajās dienās
Valsts domē sniedza skaudru Vidzemes un Kurzemes agrārjautājuma
raksturojumu un norādīja uz pasākumiem, kas jāveic, lai agrārās at-
tiecības normalizētu. 19. maijā domes tribīnē uzstājās Valsts domes
agrārās komisijas loceklis J. Kreicbergs. Viņš sniedza izvērstu Baltijas
agrārās situācijas raksturojumu, novērtēja to kā neapmierinošu un
norādīja uz vācu baronu negatīvo lomu šādas situācijas izveidē. Visa
Baltijas novada dzīves iekārta dibināta uz viduslaiku feodāliem aizsā-
kumiem. Baltija visu laiku ir bijusi “klasiska vācu feodāļu bruņniecības
visvarenības bezkontroles un varmācības zeme”.⁵¹

J. Kreicbergs paziņoja, ka tikai 1905. gada 17. oktobra manifests
viņam kā zemnieku pārstāvim, pastāvot ilgus gadsimtus vācu feodālās
muižniecības aizbildniecībā, ir tagad atļāvis runāt par agrāro jautā-
jumu. Vācu baroni latviešu zemniekiem brīvību deva jau 1817. gadā,
bet tā bija putna brīvība bez zemes. Krievijas zemnieki 1861. gadā
atšķirībā no šāda agrārā jautājuma risinājuma saņēma gan brīvību,
gan zemi. Referents norādīja, ka vācu muižniecība atteicās no visām
savām tiesībām uz dzimtbūšanu, bet atstāja sev tiesības uz zemi.
Zemnieki, lai nenomirtu badā, bija spiesti no muižnieka uz viņa no-
teiktajiem smagajiem nosacījumiem nomāt zemi. Vācu muižnieki ar
sev izdevīgajiem nomas un pirkšanas līgumiem zemniekus iespieda
pilnīgā atkarībā. Turklāt, pārdodot zemniekiem zemi, muižnieki sa-
glabāja savas tiesības un privilēģijas.⁵²

No Valsts domes tribīnes tika analizēts ne tikai Baltijas lauku saim-
nieku, bet arī kalpu stāvoklis. Par kalpu vietu agrārājās attiecībās
vairākas dienas vēlāk runāja Kurzemes deputāts N. Kacenelsons. Viņš
norādīja, ka kalpi ne tikai dabū mazu atalgojumu, bet nesaņem par
savu darbu arī morālu gandarījumu. Kalps ir vergs, kas pārdod ne
tikai savu darbu, bet arī savu personību, bez cerībām uzlabot savu
stāvokli.⁵³

K. Ozoliņš J. Kreicberga agrāro raksturojumu padziļināja, pa-
skaidrojot, ka jau senatora N. Manaseina revīzija Baltijas novadā
(1882.–1883. g.) Vidzemes un Kurzemes guberņā apliecināja zemnieku
nenormālo stāvokli, zemnieku nenodrošinātību ar zemi un pilnīgu
beztiesīgumu: zemnieku tiesības līdzinājās nullei. Revīzija norādīja
uz tiem pasākumiem, kas jāveic, lai šo ļaunumu novērstu, un arī uz
iespējamām sekām, ja to nedarīs. Referents atzīmēja, ka N. Manaseina

ieteikumi netika ņemti vērā, revīzijas dokumenti tika nodoti arhīvā, bet senatora paredzējumi attaisnojās, jo tieši tas, ko tagad iedzīvotāji pārdzīvo, ir šīs sekas (1905. gada revolūcija. – J. B.).⁵⁴ Arī deputāts N. Kacnelsons domē norādīja: “Es neteikšu, kungi, ka tikai zemes attiecības bija šī ugunsgrēka cēlonis, bet tas, ka zemes attiecībām bija liela loma, – par to neviens nešaubās.”⁵⁵

Valsts domē apspriestajos abos agrārajos likumprojektos latviešu un igauņu deputātus neapmierināja vairāki nosacījumi. Vispirms jau tas, ka zemi nodod zemniekiem lietošanā, nevis īpašumā. Ja pieņemtu likumu ar šādu nosacījumu, tas nozīmētu, ka latviešu un igauņu zemnieki, kas ar smagu darbu un lielām grūtībām savus nomātos zemes gabalus bija iepirkuši īpašumā, būtu materiāli apdraudēti. J. Kreicbergs uzstājoties izteicās, ka, “lai arī cik smagi apstākļi bija zemniekiem, viņi tomēr ar ārkārtīgu piepūli, ar nedzirdētu darba mīlestību, strādājot muguru neatliecot, īpašumā ieguva savus nomātos zemes gabalus un pašu mājas. Tagad atņemot zemniekiem šīs jau esošās īpašuma tiesības uz viņu zemes gabaliem un pat tos samazinot kaut kādas teorijas par darba vai patēriņa normas labā, zemnieki uzskatītu par smagāko apvainojumu un kļedzošu netaisnību. Šādā gadījumā zemnieki visi kā viens celtos, lai aizstāvētu savas tiesības uz šo zemi, kuru ne tikai viņi, bet arī viņu senči laistījuši ar asiņainiem sviedriem.”⁵⁶

A. Bremers, analizējot Krievijas guberņu deputātu iebildumus, ka krievu zemniekam vispār nav privātīpašnieciskas apziņas, nenoliedza šī secinājuma pareizību, bet paskaidroja, ka šādas apziņas nav tāpēc, ka Iekškrīevijas guberņās lauksaimniecība atrodas uz zema kultūras attīstības līmeņa: lauksaimniecībā tiek ielikts maz darba un kapitāla. Kad zemes apstrādes kultūra būs augstāka, varbūt arī krievu zemniekiem parādīsies zemes privātīpašuma ideja.⁵⁷ F. Trasuns turpināja izvērst jautājumu par zemes īpašuma nepieciešamību, norādot, ka zemnieki nevar būt apmierināti ar tādu likumu, kurš zemniekiem paredz zemi nodot tikai lietošanā un ne īpašumā. Referents uzskatīja, ka nekāds labums nevar būt, ja zemnieki saņems zemi nomas lietošanā. Pavisam citādi zemnieks attieksies pret zemi, ja zinās, ka tā ir viņa īpašums, vai arī tad, ja uzzinās, ka zeme pēc kāda laika pāries pie kāda cita zemnieka.⁵⁸ “Kāds būs labums, ja viņi saņems to nomā? Jo nomas lietošana jau tagad ir.”⁵⁹ Latvijas deputāti bija pārliecināti, ka jāattīsta zemes apstrādāšanas kultūra, jāattīsta ražošanas spēki, bet to var panākt tikai tad, ja zeme atrodas zemnieka īpašumā.⁶⁰

Aizstāvot īpašuma tiesības uz zemi, uzstājās arī A. Bremers, bet viņa runa bija veltīta vairāk agrārjautājuma skatījumam nākotnē caur modernisma prizmu, neaprobežojoties tikai ar Baltiju. Viņš norādīja, ka galvenais uzsvars agrārā jautājuma risinājumā jāliek uz lauksaimniecības darba ražīguma paaugstināšanu.⁶¹ Tas panākams ar lauksaimniecības izglītības pieejamību, ar iespējamību likt lietā

personisko iniciatīvu, izmantot zemkopības attīstībā kapitālu: zemkopību nepieciešams intensificēt. Deputāts pauda pārliecību, ka “Krievijā zemes trūkums ir mazāks nekā iespēja zemē ieguldīt ražīgu darbu”.⁶² Tāpēc nepieciešams likvidēt obščinu un šņores zemes apstrādāšanas sistēmu. A. Bremers secināja, ka viņš labprāt pieļauj lielsaimniecību pastāvēšanu, bet tikai tad, ja tās iedzīvotājiem dod vairāk labuma nekā mazās saimniecības. Taču nevar būt tā kā Baltijā, kur lielsaimniecības ir mazāk kultūras avots, bet drīzāk bremze kultūras attīstībai. Baltijā ir saglabājusies novecojusi kārtība, un, kamēr lielsaimniecības kalpo par sīkzemnieku un bezzemnieku apspiešanas līdzekli, tām nav tiesību pastāvēt.⁶³

Apkopojot Latvijas teritorijas deputātu uzskatus par agrārjautājuma risinājumu, izkristalizējās šādi ieteikumi:

- 1) iedalīt bezzemniekiem un sīkzemniekiem zemi, to iedalīt ar īpašuma tiesībām;
- 2) nodot zemniekiem kvotas zemi, kuru piesavinājušies muižnieki;
- 3) nodot bezzemniekiem un sīkzemniekiem valsts, baznīcu, pilsetu un biedrību zemes;
- 4) ekspropriet latifundijas;
- 5) uzlabot lauksaimniecības strādnieku stāvokli, gādāt par lauksaimniecības strādnieku fizisko un garīgo aizsardzību;
- 6) iznīcināt visas ar lielajiem muižnieku zemes īpašumiem saistītās privilēģijas, prerogatīvas, monopolus, fideikomisijas, patronātu utt.
- 7) dot vienādas tiesības muižnieku muižas zemei un zemnieku zemei;
- 8) visus pienākumus vienlīdzīgi sadalīt starp zemnieku un muižnieku zemēm;
- 9) likvidēt šņores zemes apstrādāšanas sistēmu;
- 10) izveidot nomas komisijas, kuras normētu rentes maksas.⁶⁴

Jāuzskata, ka šie priekšlikumi ir ne tikai deputātu teorētiski atzinumi, ar kuriem viņi vērsās domē, – šinī laikā tie izteica arī lielākās lauku iedzīvotāju daļas intereses.

Baltijas deputāti izteica domu, ka, lai atrisinātu agrāro jautājumu Krievijā, nepietiek Valsts domē izdot vienu likumu visai Krievijai. Vietējie zemes īpašuma noteikumi un zemes lietošanas veidi ir tik dažādi, ka viens likums visiem nekad nebūs derīgs. To vajadzētu uzticēt vietējām iestādēm, lai katra no tām noteiktu zemes pārvaldīšanas vēlamās formas.⁶⁵ Papildus tam A. Bremers uzskatīja, ka Baltijā steidzami jāpieņem likums, kas pasargātu “algoto strādnieku intereses”.⁶⁶

Baltvācu muižniekus uztrauca latviešu un igauņu deputātu darbība Valsts domē. Baltvācu galvenais spēka avots bija pastāvošā agrārā kārtība. No domes tribīnes paustais deputātu viedoklis apdraudēja līdz šim laukos pastāvošo agrāro kārtību. Tā kā neviens no Baltijas

vācu muižniekiem Valsts domē netika ievēlēts, tad no domes tribīnes nevarēja atspēkot viņiem izteiktos pārmetumus un izteikt savu viedokli. Atlika vācu konservatīvā prese. Jāmin skaļā reakcija presē uz J. Čakstes ierosinājumu Valsts domē Baltijas baznīcu zemes atdot zemniekiem. J. Čakste norādīja, ka Kurzemes mācītāji, saņemot savā valdīšanā mācītājmuižas, no garīgām personām ir kļuvuši par saimnieciskiem darboņiem – zemes iznomātājiem zemniekiem. Mācītājs, nodarbojoties ar saimniecību, slēdzot nomas līgumus ar zemniekiem, nonāk konfliktā ar tiem, un, visu to darot, mācītājam nav laika nodarboties ar saviem tiešajiem garīgajiem pienākumiem. J. Čakste atzīmēja, ka 1905. gada vasarā Kurzemes laukos nekārtības “galvenokārt notika baznīcās un tās ir sekas tam, ka mācītāji ir tīri laicīgi cilvēki, laicīgas personas; tāpēc es domāju, ka Baltijas apgabalā vismaz katrā ziņā jāatsavina šīs zemes zemniekiem un mācītājam jānosaka alga vai kāda cita atlīdzība, bet katrā ziņā šīs zemes jāatdod zemniekiem lietošanā”.⁶⁷ Baltvācieši par viņu agrārās kārtības apdraudējumu bija nobijušies un reizē pārskaitušies. Viņi presē atļāvās šo J. Čakstes secinājumu pat apzināti sagrozīt: viņš esot teicis, ka “Kurzemē nemieri ir izcēlušies tāpēc, ka mācītāji ir laicīgi cilvēki”.⁶⁸ Bija mēģinājumi šajā kampaņā iet pat vēl tālāk: “Taču šai ziņā absurdi bija Čakstes skaidrojumi, ka baznīcu zemes tika norādītas par Baltijas provinču nemieru cēloni.”⁶⁹

Uz Valsts domi J. Čakstem nosūtītajā vēstulē konstitucionālais monarhists Juliuss fon Ropps no Grobiņas izteica savu nicinājumu J. Čakstem par viņa musinošajām runām un nosauca to par “neģēlīgu, prastu demagogu, kurš savu dzimteni pārdod par pāri radikālu cīņas vārdu. Es mīlu to latviešu tautu un ienīstu katru, kas bez vēsturiskas jēgas pārdroši mēģina izpildīt kultūras plaismu ar nacionālu traku. Vēsture par Jums, Čakstes kungs, taisīs savu spriedumu, un tas terorisms, kuru Jūs izaiciniet, cerams, Jums padarīs galu, kad lapa būs griezusies.”⁷⁰ J. Čakstes atbildē Juliusam fon Roppam ieskanas 1905. gada demokrātiskajā revolūcijā gūtais atzinums, ka nākotnē nebūs iespējams latviešiem un baltvāciešiem atrast kopīgu sadarbības ceļu: “Jūsu apgalvojums, ka Jūs mīlot “to latviešu tautu”, var jau būt pareizs, tikpat pareizs kā tas, ka Jūs mīlat arī savu jājamo zirgu un jakts suni. Tikai to Jums vajadzēja iegaumēt, ka tādām, kas savu mīlestību klajā sludina, neviens īsti negrib ticēt. Mēs nemeklēsim Jūsu mīlestību, kas mums jau labi pazīstama: mēs meklējam taisnību un tiesības.”⁷¹

J. Čakstes domu, ka baznīcu zeme nododama zemniekiem un ka zemes apsaimniekošana traucē mācītājiem veikt garīgos pienākumus, atbalstīja arī latviešu deputāts katoļu mācītājs F. Trasuns. Viņš norādīja, ka Kurzemes un Vidzemes mācītājiem ir jānodarbojas ar draudzēm, nevis zemkopību. Visu konfesiju mācītājiem valdībai ir jānosaka pienācīgs atalgojums un baznīcu zemes jāatsavina.⁷²

Domes un ievēlēto domnieku darbībai līdzīgi sekoja dažādi Latvijas sabiedrības slāņi. Vispirms jāmin uz domes vēlēšanām izveidotā progresīvā bloka partiju un politisko grupu pārstāvji. Interesi izrādīja arī konservatīvi noskaņotie iedzīvotāji un nedaudz mazāk arī revolucionāri. Presē iespieda domnieku teikto runu stenogrammas, runu fragmentus un žurnālistu ziņojumus par domes darbību, retāk – domes un domnieku darba vērtējumus.

Latvijas liberāli un konservatīvi noskaņotie sabiedrības grupējumi savu nostāju par domes darbību izteica rezolūcijās un telegrammās, kuras nosūtīja Valsts domes priekšsēdētājam un deputātiem. Bijušā progresīvā bloka pārstāvji sakarā ar “vēsturisko 13. maiju”⁷³ deputātam F. Grosvaldam nosūtīja telegrammu: “Rīgas apvienotās progresīvās demokrātiskās grupas izsaka pilnīgas simpātijas Valsts domei par viņas rezolūciju Ministru kabineta skaidrojuma sakarā pilnīgā pārlicībā, ka domes darbība atbilst vienprātīgām iedzīvotāju vēlmēm.”⁷⁴ Enerģiskāk ar saviem protestiem pret Valsts domes lēmumiem uzstājās Latvijas konservatīvās aprindas, kuru priekšgalā atradās Baltijas konstitucionālā partija. 5. maijā Rīgā notika Baltijas konstitucionālās partijas sēde, kurā tika nolemts Valsts domes priekšsēdētājam nosūtīt telegrammu, kurā partija izsaka savu protestu pret troņa runas atbildes šādiem punktiem: 1) pret prasību likvidēt Valsts padomi; 2) pret politisko noziedznieku vispārēju amnestiju; 3) pret zemes īpašumu piespiedi atsavināšanu.⁷⁵ Līdzīgas aktivitātes konservatīvie baltvācieši veica Kurzemē. 31. maijā Jelgavas Amatnieku biedrības namā notika Kurzemes monarhistiski konstitucionālās partijas ceturtā sanāksme. Partijas prezidents grāfs H. Kaizerlings analizēja politisko stāvokli un norādīja, ka Valsts dome ir nostājusies pret valdību un konservatīvo sabiedrību. Sanāksme pieņēma divas rezolūcijas. Pirmajā partija ar piekrišanu un simpātijām apsveica valdības 13. maija programmatisko skaidrojumu. Rezolūcija iestājās pret vispārējo amnestiju tiem, kas, politisko mērķu vadīti, izdarījuši slepkavības, laupīšanas un citas vardarbības. Slepkavām nav tiesības uz pilsoņu politisko brīvību. Valsts dome savā masveida radikālismā krasi prasīja vispārējo amnestiju, neņemot vērā mežonīgos noziegumus. Rezolūcija pozitīvi novērtēja valdības pielietoto militāro spēku, lai aizsargātu no revolucionāriem iedzīvotāju dzīvību un īpašumus. Tika izteikta cerība, ka valdība to sevišķi darīs Baltijā, kur joprojām pastāv terorisms.⁷⁶ Otrā rezolūcija nosodīja deputāta J. Čakstes darbību domē, jo viņš nepatīsi ziņojis par Kurzemes mācītāju pastorāta zemēm un apgalvojis, ka revolūcija Kurzemē izcēlusies sakarā ar šīm pastorāta zemēm. Kritiku saņēma arī J. Kreicbergs, kas domē esot tendenciozi atklājis Kurzemes agrāros apstākļus.⁷⁷

Progresīvā bloka partiju un grupu pārstāvji organizēja tikšanos ar saviem ievēlētajiem deputātiem. 23. maijā Rīgā norisa tikšanās ar F. Grosvaldu. Deputāts sniedza ziņojumu par domes līdzšinējo

darbību. Par šo tikšanos žurnālists atzīmēja, ka “deputāta izteikumi raksturojās ar atturīgumu un viņš aicināja būt pacietīgiem attiecībā uz Valsts domes apspriežamo lietu gaitu”.⁷⁸ Sapulcējušies pēc ziņojuma uzsāka plašas debates, kuras apliecināja, ka Rīgas sabiedrība, kas bija piedalījies I Valsts domes deputātu vēlēšanās, joprojām atradās notiekošās revolūcijas iespaidā. Ar plašu līdzziņojumu uzstājās Mironova skolas bij. direktors F. Ernš, kas pats bija Rīgā kandidējis domes deputātu vēlēšanās. Viņš norādīja, ka Valsts domē strādā labākie vīri un domei pēc iespējas ātrāk jāatrisina jautājumi, kuri uztrauc visas valsts un vietējos iedzīvotājus. Dome aizstāv tautu un uzstājas pret valdību, tā prasa amnestiju cietumos ieslodzītajiem brīvības cīnītājiem. Runātājs apliecināja, ka sabiedrība atbalsta domes prasību par soda ekspedīciju atsaukšanu. Karastāvoklis nevis nomierina sabiedrību, bet veicina tautas nemierus un terorismu. Tika izteikts priekšlikums arī par nāves soda atcelšanu.⁷⁹ Sapulce pieņēma rezolūciju, kurā izteica solidaritāti ar tautas priekštāvju darbību Valsts domē. Rezolūcija tika tulkota dažādās valodās un izplatīta Rīgā.⁸⁰ Jelgavas Latviešu biedrībā šajā mēnesī uzstājās arī J. Čakste. Viņš ziņoja par savu un citu latviešu deputātu darbību Valsts domē. Šis tikšanās dalībnieks J. Trans vēlāk atcerējās, ka J. Čakste runājis par atsevišķu Krievijas apgabalu autonomiju, jo šai idejai esot labvēlīgi noskaņoti krievu liberālie deputāti. Pašreizējais moments esot izmantojams šīs idejas propagandai. Vienas Viskrievijas domes vietā jācīnītos par apgabala domēm.⁸¹

Baltijas deputāti uz Jāņiem arī ieradās Latvijā. Tika rīkotas tikšanās ar iedzīvotājiem. Deputāti organizēja sapulces arī laukos, lai uzzinātu zemnieku domas par agrāro jautājumu.⁸² Tikšanās reizēs tika apspriests domes darbs. 3. jūlijā deputāts N. Kacnelsons uzstājās Liepājā Krievu biedrības zālē, kurā bija sapulcējies vairāk nekā 600 cilvēku. Savā runā viņš norādīja, ka Valsts domes locekļi ar sajūsmu un prieka pilnām cerībām stājās pie Krievijas atjaunošanas darba. Taču pēc dažādu projektu uzstādīšanas domnieki atdūrās pret šķēršļiem, bet reakcionārais Ministru kabinets domes lēmumus neievēroja.⁸³ Sapulces dalībnieki uzstājās krievu un latviešu valodā un izteica savas domas.

Latvijas strādnieku lielākā daļa LSDSP vadībā Valsts domes vēlēšanas boikotēja. Taču arī strādnieki sekoja līdzī Valsts domes darbībai. Piemēram, 18. maijā Krievu–Baltijas vagonu rūpnīcā, vagonu rūpnīcā “Fenikss” un metālapstrādes rūpnīcā “Etna” notika lieli mītiņi, kuros strādnieki apsprieda karatiesas darbību Rīgā. Taču līdztekus šim jautājumam tika runāts arī par Valsts domes darbību un tai pārmests vāji izteiktais protests pret valdības rīcību.⁸⁴ Strādnieki piedalījās arī jau minētajā iedzīvotāju tikšanās reizē ar N. Kacnelsonu Liepājā un aktīvi iesaistījās debatēs. Strādnieki uzsvēra, ka Valsts dome par maz jeb gandrīz nemaz neinteresējas par strādnieku jautājumu, deputāti

neesot lietišķi izturējušies amnestijas lietā: politikā nevarot būt noziegumu, kuri sodāmi, jo reformas, kuras tiekot ievestas revolūcijas ceļā, esot tautas griba. “Valsts dome neuzturot nekādu sakaru ar tautu, bet, pate savā nodabā lēnām strādādama, gribot izlīgt un samierināties ar reakcionāro valdību. Ja dome uzturētu ciešu sakaru ar tautu, tad viņai būtu daudz lielāka nozīme, daudz vairāk spēka, un gadījumā, ja valdība nepieķaptos, tauta zinātu, kas viņai darāms.”⁸⁵ Šajā tikšanās reizē jūtama revolucionāro notikumu klātesamība. Kad sapulcē ieradās policijas priestavs, “sapulce kļuva kā elektrizēta”. Sapulce protestēja pret to un aicināja deputātu, lai tas vairs neturpina runāt, un sapulcējušies disciplinēti atstāja telpas.⁸⁶

Deputāti, tiekoties ar iedzīvotājiem, centās iegūt materiālus savai darbībai domē. Tā deputāts A. Bremers apmeklēja Cesvaini, lai savāktu materiālu par soda ekspedīcijas noziedzīgo darbību Cesvaines apkārtnē.⁸⁷

Latviešu deputātu uzvara I Valsts domes vēlēšanās pār baltvācu kandidātiem bija cēlusi latviešu nacionālo pašapziņu. Autonomisti, pie kuriem piederēja Latvijas deputāti, Krievijas impērijas sastāvā centās panākt pēc iespējas plašāku pašpārvaldi. Latvijas deputāti uzstājās par atsevišķa agrārlikuma nepieciešamību Baltijai.

1906. gada 5. maijā Pēterburgā dzīvojošie latvieši Jēzus baznīcai piederošās telpās sarīkoja latviešu domniekiem goda mielastu. Uz šo pasākumu ieradās vairāk nekā 50 Pēterburgas latviešu un latviešu domnieki (F. Grosvalds, J. Čakste, J. Kreicbergs, A. Bremers, F. Trasuns). Sapulcējušies nodziedāja “Dievs, svētī Latviju” un apsveica deputātus. F. Trasuns, pateicoties par apsveikumu, norādīja, ka nav “inflantijas” kā tādas, ka šis nosaukums radies no poļu nosaukuma “poļu inflantija” un “zviedru inflantija”. Atzīmēja, ka tagad vēl mazāk var runāt par “inflantiju”, jo ir tikai viena latviešu zeme.⁸⁸

Jāatzīmē, ka Latgales apvienošana ar pārējiem Latvijas novadiem F. Trasunam kļuva par mūža uzdevumu.⁸⁹

Saprotams, ka Valsts domē runāt par Latviju kā vienotu etnogrāfisku teritoriju nebija iespējams. Tomēr domājams, ka latviešu inteliģences vidū autonomas Latvijas jēdziens šīn laikā jau bija populārs. Tā žurnālists, kritizējot latviešu deputātus par nepietiekamu aktivitāti Valsts domes sēdēs, raksta, ka ir vienīga vieta impērijā, par ko nekas netiek teikts no tribīnes, un “tā ir Latvija”.⁹⁰

Kā tad sabiedrība novērtēja Latvijas deputātu darbību I Valsts domes laikā un pēc tās atlaišanas? Ļoti asi par to rakstīja avīze “Mūsu Laiks”: “Reiz vēsturnieks ar lepnumu norādīs uz latviešiem [...] Bet ne jums [I Valsts domes latviešu deputātiem. – J. B.] tur kādi nopelni [...] Tauta neliek uz jums nekādas cerības un arī neliks.”⁹¹ Pēc pāris mēnešiem kritika tika sniegta vēl izvērstāk: “Kādēļ tad nu lai viņi būtu domē aizstāvējuši tautu un vismaz izteikuši tās vēlēšanos un

vajadzības? Pietika jau ar to, ka viņi dekorēja domes telpas un atzveltnes krēslus ar savām figūrām. Šiem vīriem vajag tik vienu lietu: lai viņu biogrāfijās tiktu atzīmēts, ka tie bijuši pirmie deputāti. Kas pāri par to, tas viņiem vienalga. Un, ja krievi un citas Krievijas tautas ar lepnumu reiz norādīs uz saviem sirmajiem deputātiem, tad latviešu tauta un viņas nākamās audzes ar īgnumu atcerēsies savus pirmos tautas aizstāvjus un vēsture par viņiem tikai ironiski pasmīnēs.⁹² Latvijas sabiedrībā izplatīts bija vērtējums – deputāti savā darbībā nav bijuši pietiekami aktīvi. Bet blakus tam arī izskanēja, ka I Valsts dome bija tikai runātava, kurā neviens nopietns jautājums netika atrisināts. Abiem šiem vērtējumiem varam pievienoties, taču noliegt šīs jaunās parlamentāriski veidotās iestādes vēsturisko nozīmi nevar.

Krievijas Valsts domē tika ievēlēti 499 deputāti.⁹³ Lielākā daļa no Latvijas teritorijas ievēlētajiem deputātiem tika iesaistīti domes komisiju darbā: J. Čaksti ievēlēja komisijā atbildes projekta uz troņa runu sastādīšanai un komisijā amata personu nelikumīgu (незаконномерных) darbību izmeklēšanai; F. Grosvaldu – pilsoņu tiesību komisijā; J. Kreicbergu – agrārā komisijā; K. Ozoliņu – valsts uzskaites izpildes komisijā (комиссия по исполнению государственной расписи); N. Kacnelsonu – domes finanšu komisijā.⁹⁴

Grūti izvērtēt, kāds bija viņu devums šo komisiju darbā, taču darbs tajās sākās tūlīt pēc ievēlēšanas, un šis deputātu aktivitātes žurnālistiem un viņu kritiķiem palika neredzamas. Taisnība, Baltijas deputāti sevišķi lielu aktivitāti, uzstājoties domes sēdēs, neizrādīja. Taču vajag saprast arī to, ka domē bija ievēlētas Krievijas redzamākās personas un politiķi, kuri centās paust Krievijas valsts politiskās iekārtas pārveides problēmas, kuras tie spēja risināt daudz plašākā teorētiskā līmenī nekā mūsu deputāti. Latviešu deputātu politiskās aktivitātes revolūcija ietekmēja mazāk nekā lielāko daļu Krievijas konstitucionāli demokrātiskās partijas deputātu. Krievijas kadeti, izmantojot revolūcijas notikumus, cerēja atbrīvoties no esošajiem likumiem, kas ierobežoja Valsts domes likumdošanas tiesības, un padarīt valdību atbildīgu Valsts domei. Bija cerība, ka arī kadeti varētu piedalīties valdībā. Latviešu deputātu prasības, kā tas parādīts iepriekš, bija veltītas autonomijas jeb pašpārvaldes jautājumu sakārtošanai, kas ļautu atrisināt sasāpējušos jautājumus un pirmām kārtām jau agrāro jautājumu. Iespējams, viņi uzskatīja, ka impēriskās valsts pārveides pasākumi nav viņu līmeņa darbs.

Aktīvākais Baltijas pārstāvis bija Igaunijas deputāts J. Tenisons, bet starp Latvijas deputātiem ar savām aktivitātēm izcēlās F. Trasuns un N. Kacnelsons. J. Tenisons bija ļoti enerģisks cilvēks, kas pilnībā atdevās savas tautas dzīves labklājības uzlabošanai. Viņš igauņu vidū uzticību un popularitāti bija ieguvis jau pirms ievēlēšanas I Valsts domē. J. Tenisons vienīgais Baltijā par deputātu tika ievēlēts vienbalsīgi.

Kļuvis par deputātu, viņš kaismīgi turpināja savas tautas interešu aizstāvēšanu. Latviešu deputāti, lielākoties būdami juristi un labi saprazdami, kādas tiesības Valsts domei deva oficiālie likumi, izturējās piesardzīgi. Viskonservatīvāk izturējās F. Grosvalds, kas ne reizi no domes tribīnes neizteicās par Baltijas vajadzībām. Piesardzīgi, sabiedrībā paužot savus uzskatus, viņš turējās kopā ar pārējiem deputātiem, jo vēlēšanās bija gājis zem revolūcijas iespaidā uzceltā konstitucionāli demokrātiskā karoga. Vienīgo reizi uzstājoties Valsts domē 4. maijā, kad notika Valsts domes atbildes uz troņa runu apspriešana, viņš pretēji Krievijas konstitucionāli demokrātiskās partijas deputātu prasībai aizstāvēja Valsts padomes pastāvēšanu. F. Grosvalds norādīja, ka “uzstāties ar projektu par Valsts padomes atcelšanu ir vismaz priekšlaicīgi”.⁹⁵ Tā viņš nostājās reakcijas pusē, kas bija radījusi Valsts padomi, lai ar tās palīdzību ierobežotu Valsts domes likumdošanas tiesības. Ja šo priekšlikumu F. Grosvalds iepriekš bija apspriedis ar Baltijas deputātiem un saņēmis piekrišanu, tad līdzīgi kā viņš domāja arī Latvijas deputātu vairākums. Tādā gadījumā latviešu deputātiem parlamentārisma attīstība Krievijas monarhijā šīn brīdī vēl nebija aktuāla.

Atšķirīgu nostāju ieņēma F. Trasuns. Būdams pēc nodarbošanās un dzīves sūtības katoļu baznīckungs, viņš necentās daudz vadīties no domē valdošajiem politiskajiem uzskatiem un juridiskajām normām, kas noteica domes tiesības, bet par savu galveno darbības mērķi izvirzīja palīdzēt latviešu tautai un ne tikai tai, bet vispār nelaimē esošajiem Krievijas valsts cilvēkiem. Viņš aizstāvēja visu privilēģiju likvidēšanu, pieprasīja atcelt karastāvokli, atsaukt no Baltijas soda ekspedīcijas, izteica savus uzskatus par Baltijas agrārjautājumu, par valsts naudas asignēšanu pārtikas iegādei, lai palīdzētu iedzīvotājiem, parakstīja domnieku pieprasījumus par soda ekspedīciju darbību Baltijā, par nāves sodu astoņiem Rīgas strādniekiem, par Belostokas ebreju grautiņu, par atsevišķu personu aizstāvību, kas bija ieslodzīti Varšavas, Minskas, Lepeļas cietumos, u.c. Vienīgais no latviešu deputātiem savas runas laikā viņš saņēma Valsts domes priekšsēdētāja aizrādījumu par pārāk asu domas formulējumu, kas nesaskanēja ar pastāvošajiem likumiem.⁹⁶ J. Kreicbergs un K. Ozoliņš domes deputātiem sniedza Baltijas agrārjautājuma vispusīgu analīzi un reformēšanas ieteikumus. Deputāts N. Kacnelsons uzstājās pret valdības vardarbību pret revolucionāriem, aktīvi iesaistījās Krievijas ebreju interešu aizstāvēšanā, bet, domē apspriežot agrāro jautājumu, ar savu uzstāšanos atjautīgi atbalstīja latviešu deputātu agrārā stāvokļa raksturojumu un viņu izteiktos ierosinājumus.⁹⁷ J. Čakste ar savām aktivitātēm no domes tribīnes starp latviešu deputātiem neizcēlās. Taču viņš un A. Bremers parakstīja Viborgas uzsaukumu.⁹⁸ Nav šaubu, ka abi deputāti saprata, ka šī viņu uzdrīkstēšanās tiks novērtēta

kā pretvalstiska un par to būs jāsaņem sods. Šāda nostāja liecina par abu deputātu pilsonisko drosmi un apņēmību nostāties uz Krievijas valsts demokrātiskās attīstības ceļā.

Šodien vērtējot Latvijas deputātu darbību I Valsts domē, jāskatās no vēstures attīstības prizmas. Tā saistās ar mūsu tautas pārstāvju parlamentārās darbības aizsākumiem, un šīs, lai arī ļoti ierobežotās, parlamentārisma dzīves skolas nozīme Latvijas turpmākajā politiskajā dzīvē nav noliedzama. Bijušie latviešu domnieki pēc I Valsts domes slēgšanas ar dažādu intensitāti turpināja sabiedriski politisko darbu. Viņi piedalījās Latvijas valsts izveides un nostiprināšanas procesā: Latviešu Pagaidu nacionālajā padomē (J. Čakste, F. Grosvalds, F. Trasuns), Latvijas Tautas padomē (A. Bremers, J. Čakste, F. Trasuns), Satversmes sapulcē (J. Čakste, F. Trasuns), I un II Saeimā (J. Čakste, F. Trasuns). J. Čakste no 1922. līdz 1927. gadam ieņēma Latvijas Valsts prezidenta posteni, K. Ozoliņš kļuva par Latvijas Republikas senatoru, J. Kreicbergs – par Rīgas pilsētas domnieku, bet F. Grosvalds – par diplomātu.⁹⁹

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Мунчаев Ш. М., Устинов В. М. История России. – Москва, 2003. – С. 228, 229.
- ² Sēkla. – 1906. – 4. febr.
- ³ Rigasche Rundschau. – 1906. – 27. Apr.
- ⁴ Latvija. – 1906. – 3. maijs.
- ⁵ Latvijas pirmais Valsts prezidents Jānis Čakste / Rediģ. A. Kurmis. – Rīga, 1999. – 43. lpp.
- ⁶ Latvija. – 1906. – 29. marts.
- ⁷ Turpat. – 3. maijs.
- ⁸ Tēvija. – 1906. – 6. maijs; Rigasche Rundschau. – 1906. – 1. Mai.
- ⁹ Rigasche Rundschau. – 1906. – 14. Juni.
- ¹⁰ Turpat.
- ¹¹ История России XIX века. 3 изд-е. – Москва, 2004. – С. 621.
- ¹² Šilde Ā. Latvijas vēsture 1914–1940. Valsts tapšana un suverēna valsts. – [Stokholma]: Daugava, 1976. – 93. lpp.
- ¹³ Latvijas pirmais Valsts prezidents Jānis Čakste. – 41. lpp.
- ¹⁴ Виноградов П. Г. Россия на распутье. – Москва, 2008. – С. 285, 286.
- ¹⁵ Pēterburgas Lapa. – 1906. – 1. jūn.
- ¹⁶ Mūsu Laiki. – 1906. – 4. maijs.
- ¹⁷ Государственная дума. Стенографические отчеты. 1906 год. Сессия первая. Т. 1. Заседания 1–18 (с 27 апреля по 30 мая). – Санкт-Петербург, 1906. – С. 564.
- ¹⁸ Turpat. – 984. lpp.
- ¹⁹ Balss. – 1906. – 29. maijs.
- ²⁰ Mūsu Laiki. – 1906. – 4. maijs.
- ²¹ Rigasche Rundschau. – 1906. – 18. Mai.

- ²² Государственная дума. Указатель к стенографическим отчетам. 1906 год. Сессия первая. – Санкт-Петербург, 1907. – С. 17; Рижский вестник. – 1906. – 27 апреля.
- ²³ Государственная дума. Указатель к стенографическим отчетам. 1906 год. – С. 8; Latvija. – 1906. – 29. marts.
- ²⁴ Rigasche Rundschau. – 1906. – 14. Juni.
- ²⁵ Рижский вестник. – 1906. – 5 мая.
- ²⁶ Маклаков В. А. Первая государственная дума. Воспоминания современника. 27 апреля – 8 июля 1906 г. – Москва, 2006. – С. 165.
- ²⁷ Государственная дума. Стенографические отчеты. 1906 год. Сессия первая. Т. 1. – С. 36.
- ²⁸ Turpat.
- ²⁹ Rigasche Rundschau. – 1906. – 18. Mai.
- ³⁰ Balss. – 1906. – 26. jūn.; Dūna Zeitung. – 1906. – 28. Juni.
- ³¹ Rigasche Rundschau. – 1906. – 27. Juni.
- ³² Balss. – 1906. – 26. jūn.
- ³³ Rigasche Rundschau. – 1906. – 27. Juni.
- ³⁴ Dūna Zeitung. – 1906. – 28. Juni.
- ³⁵ Balss. – 1906. – 26. jūn.; Dūna Zeitung. – 1906. – 28. Juni; Rigasche Rundschau. – 1906. – 27. Juni.
- ³⁶ Маклаков В. А. Первая государственная дума .. – С. 102.
- ³⁷ Государственная дума. Стенографические отчеты. 1906 год. Сессия первая. Т. 1. – С. 36.
- ³⁸ Рижский вестник. – 1906. – 5 мая.
- ³⁹ Mūsu Laiki. – 1906. – 4. maijs.
- ⁴⁰ Turpat.
- ⁴¹ Рижский вестник. – 1906. – 9 мая.
- ⁴² Turpat. – 1. jūn.
- ⁴³ Государственная дума. Стенографические отчеты. 1906 год. Сессия первая. Т. 11. – С. 1014.
- ⁴⁴ Zemkopis. – 1906. – 28. apr. – Nr. 25. – 397. lpp.; Государственная дума. Стенографические отчеты. 1906 год. Сессия первая. Т. 11. – С. 1070.
- ⁴⁵ История России XIX – начала XX века / Под редакцией В. А. Федорова. – Москва, 2004. – С. 622; История СССР с древнейших времен до наших дней. Россия в период империализма 1900–1917 гг. – Т. 6. – Москва, 1968. – С. 220–222.
- ⁴⁶ Мунчаев Ш. М., Устинов В. М. История России. – С. 194.
- ⁴⁷ Очерки экономической истории Латвии (1900–1917). – Рига, 1968. – С. 6.
- ⁴⁸ Очерки экономической истории Латвии 1860–1900. – Рига, 1972. – С. 318.
- ⁴⁹ Rigasche Rundschau. – 1906. – 3. Juni.
- ⁵⁰ Государственная дума. Стенографические отчеты. 1906 год. Сессия первая. Т. 1. – С. 418.
- ⁵¹ Turpat. – 500. lpp.
- ⁵² Turpat. – 498., 499. lpp.
- ⁵³ Turpat. – 818. lpp.
- ⁵⁴ Turpat. – 565. lpp.

- ⁵⁵ Turpat. – 817. lpp.
- ⁵⁶ Turpat. – 499., 500. lpp.
- ⁵⁷ Turpat. – 816. lpp.
- ⁵⁸ Turpat. – 418. lpp.
- ⁵⁹ Turpat.
- ⁶⁰ Turpat. – 564. lpp.
- ⁶¹ Turpat. – 815. lpp.
- ⁶² Turpat. – 816. lpp.
- ⁶³ Turpat.
- ⁶⁴ Turpat. – 418., 500. lpp.
- ⁶⁵ Turpat. – 419. lpp.
- ⁶⁶ Turpat. – 817. lpp.
- ⁶⁷ Turpat. – 196. lpp.
- ⁶⁸ Rigasche Rundschau. – 1906. – 8. Mai.
- ⁶⁹ Dūna Zeitung. – 1906. – 20.
- ⁷⁰ Latvija. – 1906. – 26. maijs.
- ⁷¹ Turpat.
- ⁷² Государственная дума. Стенографические отчеты. 1906 год. Сессия первая. Т. 1. – С. 419.
- ⁷³ 13. maijā Krievijas valdības kabineta premjerministrs I. Goremikins Valsts domes deputātus iepazīstināja ar valdības deklarāciju. Tajā bija paziņots, ka agrārā jautājuma risināšana nav pieļaujama, piespiedus atsavinot muižnieku zemi. Deklarācija bija pret ministru atbildības noteikšanu Valsts domes priekšā, pret Valsts padomes atlaišanu, pret Valsts domes likumdošanas tiesību paplašināšanu un pret politisko apcietināto amnestiju. Valsts dome sakarā ar šo valdības deklarāciju pieņēma dokumentu, kurā izteica neuzticību valdībai, prasīja to nomainīt ar citu, kurai Valsts dome uzticētos.
- ⁷⁴ Rigasche Rundschau. – 1906. – 16. Mai.
- ⁷⁵ Рижский вестник. – 1906. – 9 мая.
- ⁷⁶ Rigasche Rundschau. – 1906. – 3. Juni.
- ⁷⁷ Turpat.
- ⁷⁸ Рижский вестник. – 1906. – 24 мая.
- ⁷⁹ Turpat.
- ⁸⁰ Dūna Zeitung. – 1906. – 25. Mai.
- ⁸¹ Latvijas pirmais Valsts prezidents Jānis Čakste. – 45. lpp.
- ⁸² Rigasche Rundschau. – 1906. – 16. Juni.
- ⁸³ Latvija. – 1906. – 6. jūl.
- ⁸⁴ Рижский вестник. – 1906. – 26 мая.
- ⁸⁵ Latvija. – 1906. – 6. jūl.
- ⁸⁶ Turpat.
- ⁸⁷ Dūna Zeitung. – 1906. – 7. Juli.
- ⁸⁸ Rīgas Avīze. – 1906. – 9. maijs.
- ⁸⁹ Šilde Ā. Latvijas vēsture 1914–1940. – 20. lpp.
- ⁹⁰ Mūsu Laiki. – 1906. – 20. maijs.
- ⁹¹ Turpat. – 12. maijs.
- ⁹² Turpat. – 4. aug.
- ⁹³ Демин В. А. Государственная дума России (1906–1917): механизм функционирования. – Москва, 1996. – С. 37.

- ⁹⁴ Государственная дума. Стенографические отчеты. 1906 год. Сессия первая. Т. 1. – С. 43, 686; Т. 11. – С. 1075, 1213, 1391, 1468.
- ⁹⁵ Государственная дума. Стенографические отчеты. 1906 год. Сессия первая. Т. 1. – С. 174.
- ⁹⁶ Turpat. – 120., 122. lpp.
- ⁹⁷ Turpat. – 817., 818. lpp.
- ⁹⁸ Latvijas pirmais Valsts prezidents Jānis Čakste. – 47. lpp.
- ⁹⁹ *Šilde Ā.* Latvijas vēsture 1914–1940. – 92., 93., 99., 113., 115., 155., 179., 207., 215. lpp.; 20. gadsimta Latvijas vēsture. II. Neatkarīga valsts 1918–1940. – Rīga, 2003. – 908., 911., 943., 958. lpp.

Jānis Bērziņš

TÄTIGKEIT DER ABGEORDNETEN AUS LETTLAND IM I. STAATSRAT (27. April – 8. Juli 1906)

Zusammenfassung

Ende des 19. – Anfang des 20. Jahrhunderts umfasste der Modernisierungsprozess im Russischen Reich und insbesondere auf dem eingegliederten Territorium Lettlands alle wichtigsten Sphären des Gesellschaftslebens – die wirtschaftliche, politische, soziale und rechtliche Sphäre. Das bedeutendste politische Ereignis der Revolution von 1905 war die erste im Russischen Reich gebildete gesetzgebende Vertretungsinstitution – der Staatsrat. Durch die Herausbildung des Staatsrats wurde aber eine wahre Modernisierung der politischen Ordnung noch nicht geleistet. Die Bevölkerung des lettischen Staatsgebietes nahm eine abwartende Stellung gegenüber dem Staatsrat ein. Aus dem ethnographischen Territorium Lettlands wurden sieben Vertreter zu Abgeordneten des I. Staatsrats gewählt. Die Abgeordneten (A. Bremers, J. Čakste, Fr. Grosvalds, N. Katzenelson, J. Kreicbergs, K. Ozoliņš, Fr. Trasuns) waren politisch gemäßigte Gesellschaftswirkende, die ihr Volk vertreten und bereit waren, einen Beitrag zu seinem Wohl zu leisten. Sechs Abgeordnete hatten eine Hochschulbildung. Dem Nationalbestand nach – 6 Letten und ein Jude.

Im Staatsrat lehnten sich die Abgeordneten aus Lettland an die Abgeordnetenfraktion der russischen Partei "Konstitutionelle Demokraten", aber ihre politische Bindung zu den Kadetten war eher bedingt. Die lettischen Abgeordneten suchten unter den Mitgliedern des Staatsrats nach Verbündeten, die die Idee von der Eigenart der Entwicklung der baltischen Provinzen, der Herausbildung ihrer Autonomie und einer akzeptablen Lösung der Agrarfrage unterstützten. Sie nahmen Zusammenarbeit mit der im Staatsrat gebildeten Gruppierung der Auto-

nomisten auf. Es kam zu engeren Beziehungen mit den Abgeordneten aus Estland und teilweise aus Litauen. Die Abgeordneten aus Lettland traten für die Aufhebung des Kriegszustands und die Aufhebung von Strafzügen im Baltikum ein. Aktuell war das Problem der Amnestie von verhafteten Revolutionären, der Aufhebung von Todesstrafe und sämtlichen Privilegien.

Für die Abgeordneten aus Lettland, die ihre politischen Erwartungen vorwiegend mit den Aktivitäten der russischen Partei "Konstitutionelle Demokraten" verbanden, war dennoch die von den russischen Kadetten vorgeschlagene Lösung der Agrarfrage nicht akzeptabel. Ebenso war das Gesetzprojekt der Trudowiki-Gruppe nicht akzeptabel. Die Agrarfrage war das wichtigste Problem in der Tätigkeit der Abgeordneten aus Lettland. In der Landwirtschaft Lettlands hatte sich die kapitalistische Produktion rasch entwickelt, das Heranwachsen der Agrarwirtschaft dagegen wurde durch aus dem Mittelalter bewahrte Beziehungen gehindert. Zur Agrarfrage haben sich 6 von 7 Abgeordneten aus Lettland auf der Tribüne des Staatsrats geäußert. In ihren Reden wurde eine kritische Auswertung des Agrarzustands im Baltikum geboten sowie ein konkretes Programm seiner Lösung mit folgenden wichtigsten Vorschlägen angekündigt: Landlosen und Kleinbauern das Land mit Eigentumsrecht zuteil werden lassen, ihnen Quoten, staatliche, kirchliche, städtische und gesellschaftliche Ländereien zur Verfügung zu stellen sowie Latifundien zu expropriieren, die Lage der landwirtschaftlichen Arbeiter zu verbessern, die Privilegien des Adels aufzuheben, dem Adelsland und dem Bauernland gleiche Rechte einzuräumen, sämtliche Pflichten zwischen Bauernland und Adelsland gleichmäßig zu verteilen, in Latgale das Schnurland-Bearbeitungssystem zu beseitigen, zwecks Normierung von Rentenbeträgen Pachtkommissionen zu bilden. Die Abgeordneten Baltikums haben die Idee geäußert, dass zur Lösung der Agrarfrage im Russischen Reich die Verabschiedung eines Agrargesetzes für ganz Russland nicht ausreicht. Mit der Vorbereitung dieses Gesetzes sollten örtliche Behörden beauftragt werden, damit jede von ihnen die gewünschten Landverwaltungsformen bestimmte.

Die Tätigkeit des Staatsrates und der gewählten Abgeordneten wurde von diversen Gesellschaftskreisen verfolgt. Das war sowohl durch Erhaltung von Information aus Presseausgaben als auch durch Treffen mit den gewählten Abgeordneten möglich. Die Wertung der Tätigkeit der Abgeordneten in der Gesellschaft war unterschiedlich, je nach der politischen Anschauung des Schätzers. Die Tätigkeit der Abgeordneten des I. Staatsrats aus Lettland ist an die Anfänge der parlamentarischen Aktivität der Vertreter unseres Volkes gebunden, und die Bedeutung dieser wenngleich ziemlich beschränkten Lebensschule des Parlamentarismus für das weitere politische Leben Lettlands lässt sich nicht leugnen.